

The Dead Town

I. L. PERETZ

WHILE traveling through the provinces to take a Jewish census, I once saw a Jew stumbling painfully across the thick sand. He seemed to be sick; he could hardly drag one foot after the other. Taking pity, I asked him into my coach. The Jew climbed up, greeted me with a *sholom aleichem*, and began asking after all the latest news.

I answered, and ended with a question. "And where are you from?"

"From the dead town," he murmured.

I thought he was joking. "And where is this dead town? On the other side of the moon?"

"No," he said, smiling, "it's right here, in Poland."

"A dead town in Poland?"

"Of course. The gentiles don't know it and have never given it a name, but it's there. A Jewish town, an eminently Jewish town."

"What do you mean?"

"Just what I say! You have studied geography and think it includes everything. But we Jews dispense with geography. Our town isn't listed, yet people make long journeys to it and from it. What do we need geography for? Every Jew knows the way. You don't believe me?"

I remained silent.

"But it's true. Our local rabbi exchanges letters with the wise men of the world. Back and forth fly questions and answers concerning the most vital problems of life: everything is taken care of. Not long ago, for example, a grass widow was relieved of her marriage ties, though it happens she had already lived most of her life in loneliness. Well, to be

עיר המתים

(מעשה נורא באמת)

בלכתי למסעי לקבץ מספרים, סטאטיסטיק בלעז, פגשתי בדרך איש עברי, הולך בכבוד עקב בצד אגודל בחול הדרך הכבד מאד, ופניו כפני הולה מעים. מעי המו לו ואקהנו על העגלה. האיש הושיט לי ימינו ל"שלום עליכם" וישאלני על אודותי. אחרי אשר השבעתי הדשות שאלתיו אני:

— מאין אתה, ר' קרוב?

— מעיר המתים! — ענה בלחש.

— מעבר להרי החושך? — שאלתי.

— לא, — ענה בצחוק קל, — בפולין...

— במדינתנו אין עיר כזאת!

— ישנה וישנה! למרות כל חכמי אומות-העולם, אשר לא

הביאות בכתב הערים, בספרי הגיאוגרפיה.

— נפלא הדבר!

— בעיני לא יפלא! אנשי-שלומנו אינם חיים על פי

הגיאוגרפיה! וקרובים ורחוקים ידעו בלעדיה את העיר, מוצאה

ומבאה.

הגאון שלנו וגאוני הסביבות שולחים איש אל רעהו שאלות וחשובות בדברים העומדים ברומי של עולם ההוראה... והכול בא על מקומו בשלום, אם גם לאחר זמן... זה לא כביר, למשל, הותרה עגונה, אשר מתה זקנה ושבעת-ימים... אבל השואלים והעונים מתן שכרם בצרם בעולם הזה ובעולם הבא... גם "הניגים והנכדים" שמרו את בואם העירה. ולא יצאו בידים ריקות...

— על עיר המתים לא שמעתי בלתי היום!

— נפלא הדבר! העיר היא עיר שלמה, עיר ואם בישראל.

sure, the important thing wasn't the grass widow but the idea of the grass widow, the pleasure of the dialectic."

"This is the first time I ever heard of a dead town."

"That's odd! I suppose you don't get around much. It's a genuine Jewish town, a true haven of Israel. It has everything a town needs, even two or three madmen. And it's known for its commerce too."

"Are things brought in and out?"

"What's that?" asked the Jew, as if not quite able to grasp my question. "You mean merchandise—goods taken in and out?"

I nodded.

"Of course!" he answered. "We export phylacteries and import little sacks of holy earth from Palestine. But that isn't the main thing. The main thing is the commerce within the town. Taverns, guest houses, old clothes—that's the way we Jews get along."

"A poor town?"

"What's poor and what's rich? We make a living. The paupers beg in the town or in the countryside, but mostly in the town. Whoever stretches out his hand gets something. Others look for a soft touch; for example, a middleman haunts the streets in search of a bargain. The Almighty does not desert us. Orphan boys have their "eating days" at the tables of householders and study at the synagogue. Orphan girls become servants and cooks, or go elsewhere to earn their bread. Widows, divorcées, grass widows, sit over their fire ovens and with their heads circled by smoke dream that fully baked rolls grow on trees. Others live quite well."

"On what?"

"On what everyone lives. A pauper lives on hope; a merchant on air; and the man who works the soil—the gravedigger, I mean—he never lacks."

Is he mocking me, this bag of bones, this dried-out little Jew with deep-sunken eyes that flame like strange little fires? But not a smile creeps over his bony face, which looks as if it were covered with a sheet of yellow parchment. Yet that voice . . .

"All the same," I asked him, "what kind of town is it?"

"What do you mean? A town like every other town. We have a synagogue. Once, they say, there were paintings of the beasts and birds on the walls. On the ceiling were pictures of all the instruments King David played. Of course I never saw them, but the old people talk about it."

"And now?"

"Now? Dust and cobwebs. A wooden chain, carved out of one piece, still hangs from the ceiling, falling, charmingly, to one side of the Holy Ark. No one remembers who made the chain, but it must have been a master. A remarkable chain!"

"In the synagogue," continued the Jew, "only the common folk come to say their prayers, only the artisans. They can hardly read Hebrew! The tailors have their own congregation, and the butchers and teamsters have hired a hut for their separate service. The more distinguished householders gather in the House of Study, a very imposing building—many tomes! And the Hasidim, they go off by themselves."

"Do you have many disputes?"

"As long as men live. . . . But in the cemetery there is peace. One burial place for everyone. And we also observe equality in the ritual baths."

"What else do you have?"

"What else do we need? Once we had a hostel for travelers but gave it up. Travelers can sleep in the House of Study—it's empty at night. We also have a place for the sick."

"You mean a hospital?"

"No, not a hospital. Just a hut with two rooms. It used to be the house of the ritual-bath attendant, but then the town decided that the attendant would be satisfied with one room and the other could be used for the sick. Besides, no more than three sick women stay there. One is an old crone with paralyzed legs, bedridden forever. Another's legs and arms are paralyzed. And the third is an insane grass widow. The beds occupy three of the corners and a stove fills the fourth. In the middle we have a little morgue, just in case—"

"You're making fun of me, my friend," I interrupted. "The town you describe is Tzachnovka! Tzachnovka with its affairs and its charities and good deeds! But why call it a dead town?"

"Because that's what it is. I speak of a town which from its inception has hung by a thread, and now that the thread has been broken floats in midair. And because it hangs by nothing it has become a dead town. If you like I'll tell you about it."

לא יחסר כול בה. למן פרנס-החדש עד המשוגע! וגם בעולם המסחר יד לה ושם!

— מוציאים ומביאים ממנה?

— בלי ספק! מוציאים ממנה רצועות ותפילין, ומביאים לתוכה אתרוגים ועפר ארץ-ישראל! אבל עיקר המסחר הוא מקומי: יי"ש ובגדים ישנים... כנהוג...

— והעיר עניה?

— עניה? יש לה פרנסה! האביונים הגמורים יצאו לנוע על ערים אחרות... יתרום מחזירים פה על הפתחים, וכל הפושט יד נותנים לו. ישנם גם המבקשים עבודה קלה ונקיה, כעין סרסרות או "מציאה כשרה" בחוצות, והקב"ה מפרנסם כעורב... היתומים אוכלים על שולחן בעלי-הבתים ולומדים בתלמוד-תורה, היתומות תהיינה לשפחות ונהנות על פי רוב מיגיע כפיהן... והאלמנות, הגרושות והעגונות (המין האחרון הולך ורב בעולותינו הרבים בזמן הזה) יושבות על סיר הגתלים... וחולמות כי פת-בגן גדל על האילנות... ויתר העם מתפרנס בכבוד...

— במה?

— הרש עיניו נשואות השמימה, הסוחרים, חיים מן האויר, וגם, עובד אדמתו ישבע לחם, זה — הקברן...

היתקלס בי האיש? בעיניו אש זרה. כולו גל עצמות... על לחייו, הלבנות כסיד והנקמטות כגויל, לא יראה אף צחוק קל, ובכל זאת בקולו — לעג!

— ומה משפט העיר? — שאלתיו.

— כמשפט כל הערים! יש לנו בית-כנסת גדול... אומרים כי על הכתלים היתה תבנית כל חיה, בהמה ועוף לפי "פרק שירה", ועל הקורה ממעל תבנית כלי זמרה של דוד המלך ע"ה... אם קבלה היא נקבל, כי עינינו רואות אך אבק וקורי-עכביש... אבל ברורה כשמש היא השלשלת העשויה מעץ אחר, מעשה ידי אמן, התלויה מעל לארון-הקודש והנוטלת בנעימים על הפרוכת — מתנת נשים צנועות...

. בבית-הכנסת הגדול — הוסיף לספר — מתפללים, כמנהגו של עולם, אך פשוטי-העם ובעלי-המלאכה, לבד מן החייטים, אשר יש להם מגין בפני עצמם, והקצבים, אשר התחברו עם בעלי-העגלות וגם הם שכרו להם חדר להתפלל... לבעלי-הבתים נמסר בית-המדרש, המלא ספרים על כל גדותיו... והחסידים מתפללים למיניהם במיניהם...

— גם יתקוטטו שם?

— כמנהגו של עולם... אבל בית-הקברות מאחד נפרדים! גם המרחץ והמקוה משותפים לכל עדת ה'!

— ובתי חסד ישנם בעיר?

— בית-המדרש הוא גם מלון-אורחים... וגם "הקדש" יש לנו.

— בית-החולים, רצונך לומר?

— הקדש, ולא בית-החולים מיוחד. הבית הזה שני חדרים בו, ושימש דירה לפלן, אך במשך הימים הכניסו את הפלן לחדר אחר, והחדר השני היה להקדש. יש שם שלוש נשים חולות. האחת אשה זקנה, אשר רגליה משותקות, השנית — גם ידיה וגם רגליה משותקות, כי יבש צדה השמאלי או הימני, שכחתי, השלישית — עגונה משוגעת. המטות עומדות בשלוש פנות החדר, בפנה הרביעית התנור והכיריים, ובתווך — האוהל למתים. — ר' קרוב — אמרתי להאיש — הלא לצון חמדת לך! הן תארת לי את ציאכנובא בכל הודה והדרה, במסחרה וצדקת פורונה, ולמה קראת שמה עיר-המתים?

לא! — ענני האיש — לא בציאכנובא אדבר, כי בעיר המתים באמת... בעיר אשר מיום הנסדה היתה תלויה בל-ערה, אחרי כן היתה לעיר תלויה על בלימה, ועתה נהפכה כולה לעיר-המתים. אם תאבה, אדוני, אספר לך את תולדותיה.

— בכל לב!

Meanwhile night had fallen. One part of the sky, as the sun set, had become bloody, fire-red. On the other side, the moon came swimming out of a light mist, like a bride peering from beneath her white veil. The beams it cast on the earth blended with the trembling shadows of the still, sorrowful night.

We drove into a small wood. The moonbeams stole after us, sliding past the trembling leaves. Below, among the fallen leaves and twigs, little circles of light danced about, like silver coins. The glimmering night and the quiet breath of the wood seemed magical.

I glanced at my neighbor. His whole appearance had changed. Now his expression was simple and without irony, his face suffused with an earnest melancholy.

"From its first moment," he continued, "the town hung by a thread, for it was built on land on which the law said no Jew could live. When enough of them had come together to form a congregation they held a meeting. It was decided to declare themselves part of a neighboring town, and on this basis they built themselves a synagogue, ritual baths for the men and women; they even bought a piece of earth for the cemetery. Only after they had done all this did they send influential emissaries to have the existence of their town recorded."

"And these messengers went with heads bent low?"

"Do we ever do anything but with heads bent? Could we do it any other way?"

"You're asking me?"

"Anyway, that's how it happened. And it wasn't quite as devious as you may suppose. There was a wealthy Jew in the town, and this wealthy Jew, as is usually the case, was thick with the authorities. So everything was signed over to him. His synagogue, his ritual baths, even his cemetery! The police kept silent. He was a man of influence. The plan was that as soon as the papers came from the authorities he would sign them over to the town and we could stop paying bribes."

"I suppose your rich man said, 'Put it in my name anyway?'"

"No, my friend, in those days such rich people were not yet the fashion. But listen—listen to what can happen to a Jewish town in this world. Not the rich Jew but his messenger caused all the trouble. On the road this messenger decided to abscond with the money and the papers. And he left the town a grass widow with living orphans."

"Did they send another messenger?"

"So quickly? Before they found out about it, before this and before that, the rich man died and left as his heir a little orphan. He wasn't allowed to sign anything until he was twenty-one."

"Didn't they try to hurry things up?"

"Certainly. When he was approaching twenty-one they would send another messenger, perhaps two."

"And meanwhile this was noted in the communal records?"

"Exactly! But the records remembered and the people forgot. Some say the records were burned, that the warden of the synagogue took the records, recited the blessing for the departure of the Sabbath over them, stoked himself with a little brandy, and disappeared."

"Meanwhile the community kept growing. Jews, the Lord be praised, multiply. They also come from other towns: one brings his son-in-law, another a daughter-in-law. In a word, the town grew. And as if in spite, the rich man's relatives disappeared. His widow remarried and left us, one son after the other left to wander across the seven seas. Only the youngest son remained. The community made him an official, married him off, and provided him with an experienced business partner."

"Who led him around by the nose?"

"According to the Law of Moses! Our young man had troubles with his partner and even more with his wife; and since he also signed a false note, he soon pulled a disappearing act—a total bankrupt. Towns-men and strangers raised a cry; the case went to court, and a bailiff was appointed. Not a penny was left—the wife hid the belongings. So the bailiff attached the synagogue and the cemetery!"

"It was as if thunder had struck the town, suddenly pealing from a clear, unclouded sky. For, you understand, the story was kept secret from most of the townspeople until the last minute. And now, suddenly, the community hung, as I have mentioned, by a thread!"

"What could be done? Off they went to the lawyers. And what could lawyers advise in such a case? To hold an auction. The bailiff would sell everything and the community would buy it back. This, to be sure, would be expensive, very expensive! Meanwhile, however, the community was no community, the papers had long since disappeared. So they had to find another rich man and buy things back in his name. The main thing this time was not to delay until the rich man died or left the town."

היום רפה לערוב. בפאת מערב דם ואש. הוא בוא השמש, אך במורח יצאה הלבנה מתוך ערפלי טוהר ככלה מחופתה, ותשלך ארצה אלומות אלומות קרני כסף, אשר התבוללו בצללי הערב כנשמות ערטילאיות...

באנו אל היער. קרני הירח חודרות מבין הענפים, מעל להעצים ממעל רקדו הרוחות, ומתחת נפזרו מטבעות כסף — עגילי נגוהות בצל האמש, והיער הומז; סוד שיח נפלא, כמספר תולדות המתים... לא אדע נפשי, הנני כחולם בהקיץ...

גם פני האורח שעל עגלתי נשתנו מאד, ורגע נדמה לי כמת, אך הוא פתח את פיו ויספר:

— מיום הנסד העיר נתלתה בשערה, כי על פי הדין אסור היה להקים עיר במקום הזה; ובהקבץ המניין הראשון מאחינו בני ישראל, ויגמרו אומר לפרוק מעליהם עול העיר הקרובה ולהיות לקהל בפני עצמו, בנו להם ראשונה בית-תפלה, מקווה ומרחץ. גם כבדת ארץ קנו לבית מועד לכל חי, ואחרי ככלות הכול שלחו שתדלן אל פקודת הממשלה להשיג הרשיון על כל אלה.

— היתכן?

— מעשה שהיה!

— איככה?

— בעיר היה עץ, אשר בצלו חיו... גביר מהימן... על שמו נכתבו ונקנו כל נכסי הקהל... והגביר היה קרוב למלכות, והפקידים עשו עצמם כלא יודעים... ומהימן היה הגביר, כי כשוב השתדלן והרשיון בידו, ימסור הכול להקהל בסתר מקד וממכר כדבעי...

— ואחר-כך אמר "אלי כתיב"?

— לא, אדוני... הגבירים עודם אז אנשים ישרים ותמימים, וגם ה"אלי כתיב" לא נפרץ בימים ההם... אך נפלאים הם דרכי ההשגחה הפרטית...

השתדלן ברח עם צרור הכסף, אשר נתן בידו, למדינת הים, ויעזוב את אשתו עגונה ואת הקהל לאנחות...

— וישלחו שתדלן אחר?

— טרם נודע הדבר אל נכון, מת הגביר וישאר אחריו בין יתר היורשים יתום קטן, אשר לא יוכל להקנות על פי הדין...

— ובכן?

— נגמר הדבר לחכות עד אשר יגדל הנער וישלח שתדלן אחר.

הדבר נכתב לזכרון בפנקס החברה-קרישא.

ובכן — נשכח כמה מלב!

במשך זמן מצער הלך הקהל הלון וגדול, כי אחינו בני ישראל פרים ורבים, וגם חדשים באו מקרוב ומרחוק, אבל משפחת הגביר ירדה פלאים... האלמנה נישאה לעיר רחוקה ואבד זכרה. הבנים נפזרו גם המה איש לבצעו מקצהו, ואך היתום הקטן נשאר על מקומו. הקהל מינה לו אפוטרופס, אחרי-כך השיאו אשה ויתן לו שותף רגיל לסחור. האפוטרופס עשה את שלו ויצאנה ככלי ריק; האשה עשתה את שלה ותמרר חייה והאחרון הכביד, הוא השותף, אשר לימדו לחתום שטרות ובשעת הדחק גם לזייפם... השותף נמלט על נפשו, היורש בא אל בית-האסורים והנזשים ירדו אל נכסיו...

והשמועה כי יבוא גובה בית-הדין למכור את נחלות הקהל בהובותיו של בן הגביר, הלמה את העדה כרעם משמים טהורים בלי עב קל. ואז נודע להם כי העיר תלויה על בלימה.

וילך הקהל להנעץ בעורכי-דינים.

— אין עצה ותחבולה אחרת — אמרו הנשאלים — כי אם למלאות יד אחר הגבירים לקנות את נכסי הקהל על שמו, ולשלוח שתדלן שנית אל עיר הברירה, והיה כי יבוא הרשיון ימסור הגביר את הנחלה להקהל.

אבל בזמן ההוא כבר היו גבירים רבים, ומספר השתדלנים

"At first glance it didn't seem a bad way out. The town had grown used to the loss of money. But by now there was more than one rich man in the town, there were several. And messengers—without number! In whose name should the purchase be made? And who should be our envoy? All were willing and all might easily be offended. So a meeting was held, and they pondered. They pondered so long that a quarrel broke out. And when we have a quarrel, it isn't settled the next morning. Sometimes it seems—aha, it's peaceful again, the flames are dying down; but then a peacemaker comes along, pours oil on the fire, and it burns all the brighter!"

The Jew wiped his pale forehead and continued with his story.

"Meanwhile something happened that would make one's eyes pop out—something you could hardly believe. But," he added, smiling, "it is night, and the creature that strolls across the sky at night"—he pointed to the moon—"we call Faith. At night, especially such a quiet night, one may believe everything."

"To be sure," I agreed, though not without hesitation.

"And the story is really quite dreadful. The bailiff stepped onto the holy ground of the cemetery. The corpses, hearing this, grew quite angry. The tombstones fell off the graves, the corpses crept out. You believe me?"

"I am not, God forbid," I told him, "a free thinker. I believe in an after-life. Only—"

"Only what, my friend, only what?"

"I always imagined that nothing but the soul survives, the soul that makes its way to heaven. The body that is lowered into the grave rots. In any case, without the soul it cannot move, it cannot rise again."

"Well said," the Jew praised me. "It's pleasant to know that you are among the learned. But you have forgotten, my friend, the world of illusion. The soul, you say, goes to the other world. But to which part? Paradise or Hell? Paradise is for saints and Hell for sinners. The first, for their good deeds, receive their share of the holy wine, and the second, for their evil, are thrown into boiling pitch. But that is only a way of speaking about reward and punishment. And why reward and punishment? Because a man, as long as he lives, has his choice. If he wishes to he does good, and if he wishes otherwise he does evil; and whichever way he makes his bed, that's how he lies, doesn't he?"

"But suppose the man was no man, his life was no life, and he did neither good nor evil, because he could not do anything, because he had no choice and slept away his whole life as if in a dream? What shall be done with such a soul? Hell? For what? He never harmed a fly. Paradise? For which good deed? He never troubled himself to do anything."

"What happens to such a soul?" I asked.

"Nothing! It merely survives in the world of illusion. It remains attached to the body, but where it used to dream that it lived on the earth, now it dreams that it lives in the earth. And since no one in our town had really lived, hardly anyone really died. Neither good nor evil, neither sinners nor saints! Only daydreamers in a world of illusion! And when such a daydreamer enters the grave he remains a daydreamer; all that has changed is his lodging, nothing else."

"That's why dying among us was simply a comedy. For even if a feather were placed under the nose of a living man, do you think he would bother to remove it? Or to brush aside a troublesome fly? Soon they stopped worrying about livelihood—and then. . . ."

"So it was. The same dream, the same world of illusion. It's that way in many towns. And if sometimes it happens, as it did among us, that a corpse creeps out of his grave, he does not even begin to remember that he has already recited the last confession, gasped his final breath, and died. As soon as the potsherds fall from his eyes, he goes straight to the House of Study or to the ritual bath or home for supper. And everything is again the way it was."

I don't know whether it was the fault of the moon or that I was not quite myself that evening, but I listened, I believed, and I even asked, "Well, did all of them, all the corpses, rise?"

"Who knows? Do they keep a directory? Perhaps there were a few free-thinkers who thought the day of resurrection had come and decided, out of sheer spite, to remain below. But a whole community rose up! Rose up and fled from the bailiff to the nearest woods."

"Why to the woods?"

"Because they couldn't go to town. It was still daylight, and according to the Law one shouldn't appear in one's shroud during the day. A town full of pregnant women, who might, God forbid, be frightened by the corpses into giving birth to corpses of their own."

מספר אנשי המקום, וחפרון מלחמה עזה בין הגבירים והשתדלנים, והמחלוקת לא שקעה עד היום הזה.

בין כה וכה — ספר האיש — קרה מקרה נורא מאד, לא יאמן כי יסופר... אך הלא לילה הוא — הוסיף בצחוק קל — והחיה אשר ברקיע — הוא מראה באצבע על הלבנה — אות אמונה במצחה, ואקווה כי יכו דברי שורש בלבך, אדוני... — ספר ואשמע...

— המקרה נורא באמת... גובה ב"ת-הדין בא, ואך דרכו כפות רגליו על אדמת הקודש — ובבית מועד לכל חי התחלחו המהים ותאחזם פלצות... נסוגו המצבות אחור, האדמה פתחה את פיותיה — הקברים, והמתים יצאו...

— אינני אפיקורוס — נכנסתי בדברי המספר — מאמין אני בהשארית הנפש, אבל הנפש עולה היא למעלה לגרעון או יורדת היא למטה לשאול תחתית, אך לא תנתר בהגויה ולא תקבר באדמה... ואיככה יקומו המתים לפני תחתית-המתים!

— רואה אני — אמר המספר — כי חכמת אלהים בקרבך, אדוני! אבל את עולם הדמיון שכחת! דברייך טובים ונכונים בנוגע לכל באי עולם, לכל החיים חיים אמיתיים... כל באי עולם, החיים חיי אמת, חיי המעשה, הם בעלי בחירה ורצון, יכולים לבחור ולמאוס בטוב וברע והם חייבים או זכאים... הזכאי זוכה לש"י עולמות, והחייבים למדורות של גיהנום... פה מלאך-המות מפריד בין הדבקים, הגוף יורד לקבר, להיות מאכל לרמה ותולעה, כי הוצג ככלי ריק בלי רגש חיים, — והנשמה נשואה למעלה על כנפי מלאכי אלהים, או נופלת למטה וצוללת כעופרת בזפת רותחת...

לא כן בני עירנו... חיהם אינם חיים... כצל יתהלכו עלי אדמות, חולמים בהקיץ המה וכל מעשיהם — כחלום יעוף... אינם חייבים ואינם זכאים, כי לא עשו דבר טוב, וגם לא באו לידי ניסיון לעשות דבר רע...

ועליכן בני עירנו מתים אך למראה עינים... הנשמה והגויה,

הנאהבות והנעימות בחייהן, גם במותן לא תפרדנה, אין בין עולמם הזה ועולמם הבא אלא המעבר — שעת המות, והפטירה מן המצוות והפרנסה... החלום לא נפסק... או עבר האיש מחלום אחד לחלום אחר, מעולם הדמיון האחד לעולם הדמיון השני... ועליכן אם יקרה, כמו בנידון דידן, ויקום איזה מת מקברו, לא יזכור את מיתתו ואת קברו ושב, והתהלך בהוצות מבלי דעתו את שכבו וקומו...

לא אדע, אם התפעלתי מאמרי-השפר של המספר, או מחן קרני הירח, אך אמת הוא, כי החלתי להאמין באפשרות הספור, ואשאל:

- וכל המתים קמו?
- אולי נשארו אלה אשר אכלתם הרמה... אבל מתים רבים קמו! קמו וינסו היערה.
- ומדוע נסו היערה?
- יען כי על פי הדין אסור למתים להראות בתכריכיהם בעצם היום, פן תראינה אותם נשים הרות ותלדנה מתים...
- כנים דברייך! — אמרתי מבלי משים, — והגיבתי?
- את הגובה אהו השבץ מפתח ויפול ארצה וימת...

המספר החשה רגע ויורד את ראשו.

— ובכן — העירתי — אין גובה ואין מתים? ... הגובה איננו, אך כחצות הלילה שבו המתים היערה, ואיש איש מהם הלך אל הבית אשר גר בו בעוורו בחיים חיתו, ויבואו בעד החלונות כגנבים, ויפתחו את המלתחות, ויוציאו משם כלי שבת ויום טוב ויתלבשו, ויצאו החוצה בדרך אשר באו ובנוקר מלאה העיר — מתים!

— והחיים לא ידעו כי מתים בתוכם? — לא! המריבות והמחלוקת הלו את העם בסנוורים, בתמהון, בשגעון ובשכחה נוראה.

ובהכיר הבן את אביו המת, קרא משחומם: — רבש"ע, אני דימיתי כי מת אבא, ולחנם אמרתי קריש! אני שלך וחלומותי שלך!

"True. And the bailiff?"

"You're surprised at a gentile? He sensed nothing whatever. Maybe he was drunk, but he saw nothing. He kept right on with his inventory."

"And sold everything?"

"Not yet. So far he can't find a customer."

"And the corpses?"

"Ah, the corpses!"

The Jew rested himself for a moment and continued, "As soon as night fell, the corpses returned to the town. Each went to his own home, stole in through a door or a window or dropped down a chimney, hurried to a closet, took out some clothes, dressed himself, yawned, and stretched out to sleep. The next morning there was a townful of corpses."

"And the living, they said nothing?"

"They didn't even notice it, they were so busy quarreling. Everyone's head was simply bedeviled with quarrels. For that matter, how can you tell the difference between a living corpse and a corpse that has shed its winding sheet? It's not so easy!"

"A son saw his father, spat three times, and burst out, 'Here I dreamed I had said *Kaddish* over my father and received his inheritance! May such dreams tempt my enemies!'"

"A widow saw her husband and gave him a fine talking to! He had fooled her, the scamp, made fun of her, and she, foolish woman, had even prepared a new shroud for him."

"Suppose she had married again in the meantime?"

"Impossible! During our quarreling someone had set fire to the synagogue, together with the House of Study and the wedding canopy. Everything was burned to the ground. And almost everyone was accused in turn."

"And then?"

"Nothing. The corpses came to life, the living began to die out, for lack of space, of air, and most of all from hunger."

"A famine too?"

"As everywhere else. The corpses would sit down to their places at the prayers and at the dinner table as well. No one knew why, but suddenly spoons were missing. A housewife knows she has as many spoons as mouths to feed, so she thinks, A thief! The pious say, Devils! But when they realized that things were missing everywhere and there wasn't enough food to go around, they said, A year of famine, and they starved and continue to starve."

"And soon the corpses overpowered the living. Now they constitute the community and are its leaders. True, they do not beget children in the natural way, but whenever someone dies they steal him off his slab or out of his grave, and soon another corpse is wandering about the town."

"And what do they lack? They don't need to worry about death, they feel no fear. They eat merely to say the blessing, for they need no food, they have no sense of hunger. As for lodgings, a hundred corpses can live in one room, they don't need any air!"

"And they have no sorrows. For what is the source of human sorrow but knowledge? *He who increases knowledge increases sorrow; the dead man knows not of sorrow.* The dead man neither wishes nor needs knowledge: it's not his affair. He merely wanders about in a world of illusion."

"These risen corpses keep themselves apart from all living things: they have no questions to ask, no doubts to ponder, no heartaches to suffer. And who do you think is now our rabbi? Once the rabbi was a living person; now he is a corpse wandering through the world of illusion. And who are his assistants? Creatures like himself—half-rotted corpses!"

"These are the people who issue verdicts for the living and the dead, who know and do everything, who say the blessings and unite couples in wedlock."

"Who stands before the altar? A corpse! He has the face of a corpse, the voice of a corpse, and if by chance a cock suddenly crows he flees headlong from the altar."

"And our rich men, our philanthropists, the leaders of the community, the whole jabber of them, what are they? Dead, long dead and buried!"

"And because of this the synagogue, the bath, and the streets are filled with an overwhelming stench. Everywhere, corpses."

"And you, my friend, what are you?"

"I?" answered the Jew as he leaped out of the carriage and disappeared among the trees. "I am half dead."

Translated by Irving Howe

האשה אשר הכירה את בעלה — הצתה עליו במטאטא על

אשר התקלס בה וישנה את טעמו להתדמות למת!

ובכן שבו המתים לאור באור החיים. החיים לא ידעו מאומה, ונדמה להם כי מתמול שלשום הדבר. וישבו המתים אל מקומותיהם בבתי-התפילה, אל מטרותיהם וקערותיהם בבית, ואיש לא השתומם... אך, ראה זה דבר חדש הוא! בעיר קטנה כזאת יש קערה אחת לכל אנשי הבית, ומספר הכפות כמספר הפיות, וזה ימים, אשר אין בית, אשר לא חסרו בו הכפות לפי מכסת הנפשות!

הגבירות? כילו את חמתן בשפחותיהן, ויתר הגשים פחדו מגנבים מן החוץ. אך כאשר נודע הדבר, כי כן קרה בכל הבתים, היה המקרה להגשים ענין לענות בו.

הרבנית הצנועה אמרה כי הוא מעשה שדים, כי השדה החולבת בלילה את העזים, החוטפת את הילדים והחונקת את ההולמים, היא הגונבת את הכפות. ומי יודע לאיזה צורך!

אבל המטבלת הזקנה ראתה בזה סימן רע, סימן כי יפרוץ רעב בארץ!

והרעב אמנם כבר החל, כי המתים היו למשא על החיים, והחיים שבתו ממעשה ומסחר על-ידי המחלוקת...

עברו ימים מועטים והמתים גברו על החיים, וישפכו את ממשלתם על כל הקדוש...

כי המתים אף כי אינם פרים ורבים כבני-אדם חיים וקיימים, התרבו במנינם, כי החלו לגנוב את המתים מן ההקדש, מעל המטה וגם מתוך הקברים, להלבישם ולהנעילם, ולהשיבם לתחתיה...

והחיים, אף כי פרו ורבו, נהמסעו מיום ליום... רבים מהו ברעב, רבים נרקבו בכתי-האסורים על דבר הצתה, מלשינות וכל תוצאות הריב, ורבים עזבו את העיר לנוע על מדינות הים...

ובכן, התגברו המתים על החיים ברוב מנין. יודעים המה המתים, מחייהם הקודמים, כי אם לא יתן ה' אל לבו לדאוג לאחריתו, ישא ויסבול כל עקא וכל מרעין בישין... אבל המת ידיו לא תרפינה וברכיו לא תכשלנה ולא יפול תחת משא החיים... יודעים המה, כי אך יוסיף דעת יוסיף מכאוב, כי אך הדואג — אוכל את שארו ועוכר את בשרו ונופל לשהת... ועל-כן עמדו המתים מרחוק לכל שאלות החיים... המתים הללו אינם יודעים מאומה, אלא אוכלים ושותים ומחכים לתחת המתים...

ובמשך הימים אין בית אשר לא ירבו בו המתים על החיים ולא יכבירו עליהם את עולם הקשה... ואין משרה בקהל אשר לא תהי ביד אחד המתים!

לכסא הרבנות יושב מת, לפניו איש חי רב פעלים ועתה מת, מרחף בעולם הרמיון... הדיינים העוזרים על ידו, גם הם אנשי מעשה לפניו, ועתה חותכים הלכה לחיים... מהולים-מתים מוצצים דם-ברית של ילדים חיים... כל סעודת מצנה היא זבחי מתים, כי המסובים והמשמשים פגרים מתים כולם...

מתים עוברים לפני התיבה, ודברי מתים נשמעים בחוצות... והאזיר מלא רקבון וצחנה...

ובכן היתה העיר, התלויה על בלימה, לעיר המתים... בעולם המעשה נבראו שאלות חדשות וקרו מקרים חדשים, המתים עוסקים בשאלות המתים, אשר עברו כצל ואינם... רעב ודבר, ארגנטנה ופולשטינה, מתבוללים מתחכמים, ולאומיים פשרנים, — אך בעיר המתים שבתו השאלות, חדלו המריבות, אין פרץ ואין צנחה, כי — המתים אינם יודעים מאומה ואינם הפצים לדעת מכל הנעשה בארץ החיים...

ואם יבוא איש מן החוץ, עוד טרם יפתח את פיו להגיד דבר חדש, להשמיע מה נעשה בעולם החיים, יכתירוהו האזרים, הרקבון והצחנה, יפול וימות, ויקום להתהלך בעולם הרמיון...

באנו בסבך העיר, קרני הירח לא חדרו עוד מכין העפאים... איטון חוסק, אך עיני המספר מזהירות כעצי רקבון באפלה וממילות עלי אימה, לו הניח את בגדו העליון — חשבתו — כי או בנדאי וראו תכריכי... —

ואתה — שאלתי בלב הולם פעם — הנך הוי או מת? — אינך חצי חי וחצי מת? — ענה האיש וקפץ מן העגלה ונעלם בחורשה.